

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 14ης Δεκεμβρίου 1995 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-430/93 και C-431/93,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Hoge Raad der Nederlanden προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Jeroen van Schijndel

και

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten,

και μεταξύ

Johannes Nicolaas Cornelis van Veen

και

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, αφενός, ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την εξουσία του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν εθνικός κανόνας δικαίου συμβιβάζεται με τα άρθρα 3, στοιχείο στ', 5, 85, 86 και/ή 90 της Συνθήκης ΕΟΚ και, αφετέρου, ως προς την ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, Κ. Ν. Κακούρη, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet και G. Hirsch, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida (εισηγητή), P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann και H. Ragnemalm, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: F. G. Jacobs,

γραμματείς: R. Grass, γραμματέας, και H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- οι ανακόπτοντες-αναιρεσεύοντες της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενοι από τον I. G. F. Cath, δικηγόρο Χάγης,
- το καθού η ανακοπή-αναιρεσίβλητο της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενο από τους P. A. Wackie Eysten, δικηγόρο Χάγης, και E. H. Pijnacker Hordijk, δικηγόρο Άμστερνταμ,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. G. Lammers, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους E. Röder, Ministerialrat στο Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας, και B. Kloke, Regierungsrat στο ίδιο υπουργείο,

- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον C. Chavance, γραμματέα στη διεύθυνση νομικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, και την C. de Salins, υποδιευθύντρια της ίδιας διεύθυνσεως,

- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τους J. D. Colahan, του Treasury Solicitor's Department, και P. Duffy, barrister,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον C. Timmermans, αναπληρωτή γενικό διευθυντή, και τους B. J. Drijber και B. Smulders, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις παρατηρήσεις που ανέπτυξαν προφορικά οι ανακόπτοντες-αναιρεσεύοντες της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενοι από τον δικηγόρο I. G. F. Cath, το καθού η ανακοπή-αναιρεσίβλητο της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενο από τους δικηγόρους P. A. Wackie Eysten και E. H. Rijnacker Hordijk, η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. W. de Zwaan, αναπληρωτή νομικό σύμβουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών, η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον G. Thiele, Assessor στο Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομίας, η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Β. Κοντόλαμο, πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Navarro González, γενικό διευθυντή συντονισμού των νομικών και θεσμικών κοινοτικών θεμάτων, και την R. Silva de Lapuerta και τον G. Calvo Díaz, abogados del Estado, του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους C. Chavance και H. Renié, γραμματείς στη διεύθυνση νομικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, η Ιρλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. O'Reilly, SC, και την J. Payne, barrister-at-law, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τους J. D. Colahan και P. Duffy, και η Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους C. Timmermans και B. J. Drijber, κατά τη συνεδρίαση της 4ης Απριλίου 1995,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Ιουνίου 1995,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με αποφάσεις της 22ας Οκτωβρίου 1993, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 28 του ιδίου μήνα, το Hoge Raad der Nederlanden υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, έξι προδικαστικά ερωτήματα, αφενός, ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως αν εθνικός κανόνας δικαίου συμβιβάζεται με τα άρθρα 3, στοιχείο σί', 5, 85, 86 και/ή 90 της Συνθήκης ΕΟΚ και, αφετέρου, με την ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυσαν στο πλαίσιο δύο διαφορών μεταξύ των Van Schijndel (υπόθεση C-430/93) και Van Veen (υπόθεση C-431/93), αφενός, και του Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten (ταμείου συντάξεων φυσιοθεραπευτών, στο εξής: Ταμείο), αφετέρου.
- 3 Με διάταξη της 2ας Δεκεμβρίου 1993 οι δύο υποθέσεις ενώθηκαν για τους σκοπούς της έγγραφης και προφορικής διαδικασίας και για την έκδοση κοινής αποφάσεως.
- 4 Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, του Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling (ολλανδικού νόμου περί υποχρεωτικής υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, στο εξής: WVD), ο Υπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων είναι αρμόδιος να καθιστά υποχρεωτική, κατόπιν αιτήσεως ενός ή περισσότερων επαγγελματικών οργανώσεων οι οποίες είναι κατά την κρίση του αρκούντως αντιπροσωπευτικές του οικείου επαγγελματικού κλάδου, την υπαγωγή σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα που συνέστησαν οι εργαζόμενοι του κλάδου για όλες τις κατηγορίες ή για μία ή περισσότερες

συγκεκριμένες κατηγορίες απ' αυτές. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 4, του νόμου, η υπαγωγή στο συνταξιοδοτικό σύστημα συνεπάγεται για τους ενδιαφερομένους την υποχρέωση τηρήσεως των εκδιδόμενων διά ή δυνάμει του καταστατικού ή των κανονισμών του Ταμείου διατάξεων.

- 5 Το 1978 οι φυσιοθεραπευτές συνέστησαν το Ταμείο. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της κανονιστικής ρυθμίσεως περί συντάξεων που θέσπισε το Ταμείο, υπάγονται στο σύστημα «όλοι οι ασκούντες το επάγγελμα του φυσιοθεραπευτή στις Κάτω Χώρες που δεν έχουν συμπληρώσει ακόμη την ηλικία συνταξιοδοτήσεώς τους». Εξαιρούνται ορισμένες κατηγορίες φυσιοθεραπευτών. Έτσι, μεταξύ των εξαιρουμένων περιλαμβάνονται, ιδίως, όσοι «απασχολούνται αποκλειστικώς με σύμβαση εργασίας, δυνάμει της οποίας καλύπτονται από τους κανόνες του *Algemene Burgerlijke Pensioenwet* (γενικού νόμου περί πολιτικών συντάξεων) ή από άλλη ασφάλιση συντάξεως, τουλάχιστον ισοδύναμη προς τη ρύθμιση του παρόντος κανονισμού περί συντάξεων, υπό την προϋπόθεση ότι οι ενδιαφερόμενοι έχουν γνωστοποιήσει εγγράφως στο Ταμείο την πρόθεσή τους συναφώς και έχουν τηρήσει τις διοικητικές διατυπώσεις του άρθρου 25, παράγραφος 3» (άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α).
- 6 Στις 31 Μαρτίου 1978, ο Υφυπουργός Κοινωνικών Υποθέσεων εξέδωσε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφος 1, του WVD, απόφαση καθιστώσα υποχρεωτική την υπαγωγή στο Ταμείο των ασκούντων επαγγελματική δραστηριότητα στις Κάτω Χώρες φυσιοθεραπευτών. Όπως και ο κανονισμός του Ταμείου, η υπουργική απόφαση της 31ης Μαρτίου 1978 αποκλείει από την υποχρεωτική υπαγωγή τους φυσιοθεραπευτές που «απασχολούνται αποκλειστικώς με σύμβαση εργασίας, δυνάμει της οποίας καλύπτονται από τους κανόνες του *Algemene Burgerlijke Pensioenwet* ή από άλλη ασφάλιση συντάξεως, τουλάχιστον ισοδύναμη προς το προαναφερθέν επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, υπό την προϋπόθεση ότι οι ενδιαφερόμενοι έχουν γνωστοποιήσει εγγράφως στο Ταμείο την πρόθεσή τους συναφώς και έχουν τηρήσει τις διοικητικές διατυπώσεις του προαναφερθέντος κανονισμού περί συντάξεων».
- 7 Δυνάμει των «συμφώνων προς το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α, του κανονισμού περί συντάξεων κανόνων» που θέσπισε το Ταμείο, η υπαγωγή

είναι υποχρεωτική μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η ασφάλιση που αφορά τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των εργαζομένων με σύμβαση εργασίας φυσιοθεραπευτών ισχύει για «όλους τους μισθωτούς του κλάδου που απασχολεί η εταιρία περιορισμένης ευθύνης».

8. Επικαλούμενοι τις προαναφερθείσες διατάξεις, οι ανακόπτοντες-αναιρεσείοντες, οι οποίοι εργάζονται στις Κάτω Χώρες ως μισθωτοί φυσιοθεραπευτές, ζήτησαν να εξαιρεθούν από την υποχρεωτική υπαγωγή στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα των φυσιοθεραπευτών. Το Ταμείο απέρριψε το αίτημά τους με το αιτιολογικό ότι το συνταξιοδοτικό σύστημα στο οποίο υπήχθησαν οι ανακόπτοντες-αναιρεσείοντες, συνάπτοντας σύμβαση με την ασφαλιστική εταιρία Delta Lloyd, δεν ετύγγανε εφαρμογής επί όλων των εργαζομένων του κλάδου που παρείχαν υπηρεσίες στον συγκεκριμένο εργοδότη (στο εξής: απαίτηση συλλογικότητας). Κατόπιν αυτού, το Ταμείο απηύθυνε στους δύο ενδιαφερομένους διαταγή με αντικείμενο να συνεχίσουν να καταβάλλουν τις οφειλόμενες δυνάμει του συνταξιοδοτικού συστήματος εισφορές τους. Κατά της εν λόγω διαταγής πληρωμής οι ενδιαφερόμενοι άσκησαν ανακοπές ενώπιον του Kantonrechter te Breda και του Kantonrechter te Tilburg, αντίστοιχα, ισχυριζόμενοι ότι η απαίτηση συλλογικότητας δεν στηρίζεται ούτε στον κανονισμό περί συντάξεων του Ταμείου ούτε στον WVD.
9. Ο Kantonrechter te Breda εξέδωσε δυσμενή απόφαση εις βάρος του Van Veen, ενώ ο Kantonrechter te Tilburg δέχτηκε το αίτημα του Van Schijndel. Το Rechtbank te Breda, το οποίο επελήφθη κατ' έφεση, τάχθηκε με την άποψη του Ταμείου και απέρριψε τα αιτήματα των δύο εφεσειόντων.
10. Οι Van Veen και Van Schijndel άσκησαν κατά των εφετειακών αποφάσεων αναίρεση, ισχυριζόμενοι, ιδίως, για πρώτη φορά στα πλαίσια της ανααιρετικής δίκης, ότι το Rechtbank te Breda όφειλε να εξετάσει «εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως» το συμβιβαστό της επίδικης υποχρεωτικής υπαγωγής στο Ταμείο προς τους υπέρτερους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, ιδίως δε προς τα άρθρα 3, στοιχείο στ', 5, δεύτερο εδάφιο, 85 και 86, 90, καθώς και με τα άρθρα 52 έως 58 και 59 έως 66 της Συνθήκης ΕΟΚ. Κατά τους αναιρεσείοντες, η επίδικη υποχρέωση

θα μπορούσε να στερήσει της πρακτικής αποτελεσματικότητάς τους τους περί ανταγωνισμού κανόνες που ισχύουν για τους ασφαλιστικούς οργανισμούς συντάξεων και για τους εργαζομένους του κλάδου, κατά το μέτρο που επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμφωνιών ασυμβιβάστων με τους κοινοτικούς κανόνες περί ανταγωνισμού ή ενισχύει τα αποτελέσματά τους. Εξάλλου, το Ταμείο δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσει τη ζήτηση της αγοράς, τουλάχιστον όσον αφορά τη ζήτηση ισοδυνάμων ασφαλίσεων συντάξεως υπό ελκυστικότερους όρους.

- 11 Το Hoge Raad διαπιστώνει συναφώς ότι οι αναιρεσείοντες επικαλέστηκαν, προκειμένου να στηρίξουν τον λόγο αναιρέσεως, ορισμένα γεγονότα και περιστάσεις τα οποία δεν είχαν αποδειχθεί στα πλαίσια της ενώπιον του *Rechtbank te Breda* δίκης, ούτε είχαν προβληθεί ενώπιον των κατωτέρων δικαστηρίων προς στήριξη των αιτημάτων τους. Κατά το αιτούν δικαστήριο, σύμφωνα με το ολλανδικό δίκαιο, η φύση του λόγου αναιρέσεως συνεπάγεται ότι επιτρέπεται η προβολή νέων ισχυρισμών μόνον εφόσον αυτοί είναι αμιγώς νομικής φύσεως, ήτοι εφόσον δεν απαιτούν εξέταση των πραγματικών περιστατικών. Επίσης, ακόμη και αν το άρθρο 48 του ολλανδικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας υποχρεώνει τον δικαστή να λάβει υπόψη, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, τους νομικούς ισχυρισμούς, η αρχή της ουδετερότητας του δικαστή σε υποθέσεις αφορώσες αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις που εμπίπτουν στη σφαίρα της ελεύθερης βούλησης των διαδίκων συνεπάγεται ότι συμπληρωματικοί νομικοί ισχυρισμοί δεν αναγκάζουν τον δικαστή να εξερχεται των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς, όπως προσδιορίστηκε από τους διαδίκους, ούτε να στηρίζεται σε άλλα γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζεται το αίτημα.

- 12 Λαμβάνοντας υπόψη τα προεκτεθέντα, το Hoge Raad ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο που επελήφθη διαφοράς αφορώσας αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις που εμπίπτουν στη σφαίρα της ελεύθερης βούλησης των διαδίκων να εφαρμόσει τα άρθρα 3, στοιχείο στ', 5, 85, 86 και/ή 90 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ακόμη και όταν ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των άρθρων αυτών δεν τα έχει επικαλεστεί;

- 2) Αν δοθεί, καταρχήν, καταφατική απάντηση στο πρώτο ερώτημα, ισχύει η απάντηση αυτή και στην περίπτωση κατά την οποία το επιληφθέν δικαστήριο, αν ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο, οφείλει να εγκαταλείψει την επιβαλλόμενη ουδετερότητά του, υπό την έννοια ότι θα πρέπει α) να εξέλθει των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς που προσδιόρισαν οι διάδικοι και/ή β) να στηριχθεί σε άλλα γεγονότα και περιστατικά πέραν αυτών στα οποία στηρίζει το αίτημά του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των άρθρων αυτών;

- 3) Αν πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση και στο δεύτερο ερώτημα, μπορεί να γίνει για πρώτη φορά επίκληση των αναφερομένων στο ερώτημα 1) διατάξεων της Συνθήκης ενώπιον εθνικού ακυρωτικού δικαστηρίου, όταν α) η επίκληση νέων ισχυρισμών κατά το εφαρμοστέο δικονομικό δίκαιο επιτρέπεται κατ' αναίρεση μόνον εφόσον οι ισχυρισμοί αυτοί είναι αμιγώς νομικής φύσεως — δηλαδή δεν απαιτούν εξέταση των πραγματικών περιστατικών και ισχύουν σε κάθε περίπτωση — και β) η επίκληση των εν λόγω διατάξεων της Συνθήκης συνεπάγεται ιδίως εξέταση των πραγματικών περιστατικών;

- 4) Κατά το πνεύμα του νόμου περί υποχρεωτικής υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα (WVD), όπως προεκτέθηκε, (...), πρέπει ένα επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, η υπαγωγή στο οποίο είναι υποχρεωτική, δυνάμει και κατ' εφαρμογήν του WVD, για όλες ή μια ή περισσότερες συγκεκριμένες κατηγορίες των εργαζομένων του κλάδου, με τα έννομα αποτελέσματα που συνεπάγεται ο νόμος αυτός και που εκτίθενται συνοπτικώς ανωτέρω (...), να θεωρηθεί ως επιχείρηση κατά την έννοια των άρθρων 85, 86 ή 90 της Συνθήκης;

- 5) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, συνιστά η υποχρεωτική υπαγωγή στο προαναφερθέν (...) επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα φυσιοθεραπευτών μέτρο κράτους μέλους που αναιρεί την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού ή αυτό συμβαίνει μόνον υπό ορισμένες προϋποθέσεις και, στην περίπτωση αυτή, υπό ποίες;

- 6) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο τελευταίο αυτό ερώτημα, είναι δυνατόν άλλες περιστάσεις να καθιστούν την υποχρεωτική υπαγωγή ασυμβίβαστη προς τις διατάξεις του άρθρου 90 της Συνθήκης και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ποιες;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 13 Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι παρατιθέμενοι από το εθνικό δικαστήριο κανόνες περί ανταγωνισμού είναι υποχρεωτικοί και τυγχάνουν απευθείας εφαρμογής στην εσωτερική έννομη τάξη. Εφόσον τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τους αντλουμένους από υποχρεωτικό εθνικό κανόνα νομικούς ισχυρισμούς, οι οποίοι δεν είχαν προβληθεί από τους διαδίκους, η ίδια υποχρέωση ισχύει και για τους υποχρεωτικούς κοινοτικούς κανόνες (βλ., ιδίως, απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1976 στην υπόθεση 33/76, *Rewe*, Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 5).
- 14 Το ίδιο ισχύει στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό δίκαιο αναθέτει στον δικαστή την αυτεπάγγελτη εφαρμογή του υποχρεωτικού κανόνα δικαίου. Πράγματι, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογή της εξαγγελιομένης στο άρθρο 5 της Συνθήκης αρχής της συνεργασίας, να διασφαλίζουν τη νομική προστασία που απορρέει για τους πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου (βλ., ιδίως, απόφαση της 19ης Ιουνίου 1990 στην υπόθεση C-213/89, *Factortame* κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-2433, σκέψη 19).
- 15 Επομένως, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, στα πλαίσια δίκης αφορώσας αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις που εμπíπτουν στη σφαίρα της ελεύθερης βούλησης των διαδίκων, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει τις διατάξεις των άρθρων 3, στοιχείο στ', 85, 86 και 90 της Συνθήκης, ακόμη και όταν ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των άρθρων αυτών δεν τα έχει επικαλεστεί, οσάκις το εθνικό δίκαιο του επιτρέπει να προβεί στην εφαρμογή αυτή.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 16 Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η ίδια υποχρέωση ισχύει και σε περίπτωση κατά την οποία, προκειμένου να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως τους προαναφερθέντες κοινοτικούς κανόνες, ο δικαστής θα έπρεπε να εγκαταλείψει την επιβαλλόμενη ουδετερότητά του, εξερχόμενος των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς, όπως έχει προσδιορισθεί από τους διαδίκους, και/ή στηριζόμενος σε γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζει το αίτημά του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης.
- 17 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, ελλείψει κοινοτικής ρυθμίσεως επί του θέματος, απόκειται στην εθνική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να ρυθμίσει τις διαδικαστικές λεπτομέρειες ασκήσεως των ενδίκων μέσων που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που αντλούν οι πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου. Πάντως, οι λεπτομέρειες αυτές δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρεμφερή ένδικα μέσα προστασίας εσωτερικού δικαίου, ούτε να καθιστούν αδύνατη στην πράξη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των απονεμομένων από την κοινοτική έννομη τάξη δικαιωμάτων (βλ., ιδίως, προαναφερθείσα απόφαση Rewe, σκέψη 5, καθώς και τις αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976 στην υπόθεση 45/76, Comet, Συλλογή τόμος 1976, σ. 765, σκέψεις 12 έως 16, της 27ης Φεβρουαρίου 1980 στην υπόθεση 68/79, Just, Συλλογή τόμος 1980/Ι, σ. 253, σκέψη 25, της 9ης Νοεμβρίου 1983 στην υπόθεση 199/82, San Giorgio, Συλλογή 1983, σ. 3595, σκέψη 14, της 25ης Φεβρουαρίου 1988 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 331/85, 376/85 και 378/85, Bianco και Girard, Συλλογή 1988, σ. 1099, σκέψη 12, της 24ης Μαρτίου 1988 στην υπόθεση 104/86, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1988, σ. 1799, σκέψη 7, της 14ης Ιουλίου 1988 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 123/87 και 330/87, Jeunehomme και EGI, Συλλογή 1988, σ. 4517, σκέψη 17, της 9ης Ιουνίου 1992 στην υπόθεση C-96/91, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλογή 1992, σ. I-3789, σκέψη 12, και της 19ης Νοεμβρίου 1991 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ., Συλλογή 1991, σ. I-5357, σκέψη 43).
- 18 Πρέπει να υπομνησθεί επίσης ότι, όπως αποφάνθηκε ήδη το Δικαστήριο, πρέπει να μην εφαρμόζεται κανόνας του εθνικού δικαίου εμποδίζων την εφαρμογή της διαδικασίας του άρθρου 177 της Συνθήκης (βλ. απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 1974 στην υπόθεση 166/73, Rheinmühlen, Συλλογή τόμος 1974, σ. 17, σκέψεις 2 και 3).

- 19 Ως προς την εφαρμογή των ανωτέρω αρχών, κάθε περίπτωση στα πλαίσια της οποίας τίθεται το ζήτημα αν εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά ανέφικτη ή εξαιρετικά δυσχερή την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου πρέπει να αναλύεται, λαμβανομένης υπόψη της θέσεως του εν λόγω κανόνα στο σύνολο της διαδικασίας, της εξελίξεώς της και των ιδιομορφιών της, ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως είναι η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφαλείας δικαίου και η ομαλή διεξαγωγή της δίκης.
- 20 Στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η αρχή του εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία, στα πλαίσια αστικής δίκης, ο δικαστής οφείλει ή δύναται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως ισχυρισμούς περιορίζεται από την υποχρέωσή του να παραμένει στο αντικείμενο της διαφοράς και να στηρίζει την απόφασή του στα προβληθέντα ενώπιόν του πραγματικά περιστατικά.
- 21 Ο ανωτέρω περιορισμός δικαιολογείται από την αρχή ότι οι διάδικοι έχουν την πρωτοβουλία της δίκης και ότι ο δικαστής δεν μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η παρέμβασή του επιβάλλεται από το δημόσιο συμφέρον. Η εν λόγω αρχή αποτελεί έκφραση αντιλήψεων που συμμερίζεται η πλειονότητα των κρατών μελών όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ κράτους και πολίτη, προστατεύει τα δικαιώματα άμυνας και εξασφαλίζει την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών.
- 22 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από την παράβαση κοινοτικών διατάξεων, εφόσον η εξέταση του ισχυρισμού αυτού θα τα υποχρέωνε να εγκαταλείψουν την επιβαλλόμενη ουδετερότητά τους, εξερχόμενα των ορίων της ένδικης διαφοράς, όπως προσδιορίστηκε από τους διαδίκους, και στηρίζόμενα σε άλλα γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζει το αίτημά του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων.

Επί των λοιπών ερωτημάτων

- 23 Εν όψει των απαντήσεων επί των δύο πρώτων ερωτημάτων, παρέλκει η απάντηση επί του τρίτου. Παρέλκει επίσης η απάντηση επί των ερωτημάτων εκείνων που υποβλήθηκαν μόνο για την υποθετική εκείνη περίπτωση κατά την οποία θα κρινόταν ότι το Hoge Raad οφείλει να εξετάσει ισχυρισμό όπως ο προβληθείς από τους διαδίκους της κύριας δίκης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 24 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ολλανδική, η Γερμανική, η Ελληνική, η Ισπανική, η Γαλλική, η Ιρλανδική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπου που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με αποφάσεις της 22ας Οκτωβρίου 1993, το Hoge Raad der Nederlanden, αποφαινεται:

- 1) Στα πλαίσια δίκης αφορώσας αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις που εμπίπτουν στη σφαίρα της ελεύθερης βούλησης των διαδίκων, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει τις διατάξεις των άρθρων 3, στοιχείο στ', 85,

86 και 90 της Συνθήκης ΕΟΚ, ακόμη και όταν ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των άρθρων αυτών δεν τα έχει επικαλεστεί, οσάκις το εθνικό δίκαιο του επιτρέπει να προβεί στην εφαρμογή αυτή.

- 2) Το κοινοτικό δίκαιο δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από την παράβαση των κοινοτικών διατάξεων, εφόσον η εξέταση του ισχυρισμού αυτού θα τα υποχρέωνε να εγκαταλείψουν την επιβαλλόμενη ουδετερότητά τους, εξερχόμενα των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς, όπως προσδιορίστηκε από τους διαδίκους, και στηριζόμενα σε άλλα γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζει το αίτημά του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων.

Rodríguez Iglesias

Κακούρης

Edward

Puissochet

Hirsch

Mancini

Schockweiler

Moitinho de Almeida

Kapteyn

Gulmann

Murray

Jann

Ragnemalm

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 14 Δεκεμβρίου 1995.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias